

RESPONSABILITĂȚILE ȘI ATRIBUȚIILE ORGANISMELOR DE CONDUCERE ALE COMITATULUI FĂGĂRAȘ ÎN PERIOADA 1870-1914

CONSTANTIN BĂJENARU

bjnrcosti@yahoo.com

Muzeul Țării Făgărașului "Valer Literat" – Făgăraș

THE RESPONSABILITIES AND THE ATTRIBUTION OF THE LEADING ORGANISMS OF FAGARAS COUNTY BETWEEN 1870-1914

ABSTRACT

The signing of the dual Austro-Hungarian compromise from 1867 brought to Transylvania noticeable changings, inclusively from administrative point of view. The modernizing elements in this domains were obvious, but the legislation remained immune to a series of political discriminations, with the mean of changing the ethnical majority from the Romanian area in Ardeal. Representative to the new direction in the administrative domain was the Law Article XLII from 1870, which offered the first legislative frame for the new administrative-territorial organization, establishing inclusively the administrative-territorial structures, the attributes of leading organisms and local administration. The Law Article XLII remained, until the disappearance of the dualism, fundamental in the domain of local administration, the following laws bringing few changes in the structure.

In the period raised for discussion, the problems of ordinary and special meetings of the General assembly of Făgăraș County and other leading organisms was a dense and complex one, caused by the multitude of objects on the working agenda. Based on the minutes and vice-bookkeepers proposals and of other superior functionaries, were discussed and solved demographical problems, sanitary, military, political, economic, social, juridical, financial, school, administrative, confessional and others.

Keywords: the responsibilities, the attribution, leading organisms, Fagaras county, dualism.

După încheierea compromisului dualist austro-ungar (*Ausgleich*) din 1867, în Transilvania s-au produs transformări considerabile, inclusiv din punct de vedere administrativ. Anularea autonomiei politice a acesteia și anexarea forțată la Ungaria, prin decretul imperial din 17 februarie 1867, împreună cu suprimarea Dietei, la 20 iunie, au condus la anularea drepturilor politice ale românilor și sașilor.

Lovitura decisivă – anexarea la Ungaria –, a fost dată prin Legea uniunii (*Articolul de lege XLIV*) din 1868, votată de Parlamentul de la Budapesta, continuată la 1 mai 1869 printr-o hotărâre a Guvernului care anula și funcționarea Guberniului transilvănean.

În această conjunctură, instituțiile *constituționale* maghiare întocmite în 1848 urmau să-și reia activitatea, pentru ca cele înființate în deceniul neoabsolutist (1849-1860), considerate de sorginte feudală, să fie reorganizate pe baze noi sau înlocuite cu instituții de tip burghez, în spiritul european al epocii. Autoritățile centrale de la Budapesta au manifestat un interes permanent pentru promulgarea unei legislații destinate să consolideze administrația publică pe fundamente, structuri și funcționalități moderne, prin care să concretizeze obiectivele preconizate de *statul național maghiar*. În pofida faptului că elementele modernizatoare în administrație sunt evidente, legislația nu a rămas străină de o serie de discriminări politice, în scopul modificării majorității etnice din spațiul românesc ardelean, prin măsuri de restructurare teritorială a comitatelor și a plășilor.

Exponențial pentru noua direcție în teren administrativ a fost *Articolul de lege XLII*, din august 1870, privitor la *regularea municipiilor (jurisdicțiunilor)*¹. Acesta a reprezentat primul cadru legislativ simptomatic pentru noua organizare teritorial-administrativă, definind și stabilind amănunțit structurile teritorial-administrative, atribuțiile organismelor de conducere și de administrare locală. Administrația centrală maghiară imprima un caracter modern noii rânduiei, bazat pe sistemul administrativ descentralizat, în cadrul căruia rolul hotărâtor urmau să-l aibă instituțiile municipalităților (comitatele, districtele și orașele cu drept de municipiu) și cele ale comunelor. *Articolul de lege XLII* a rămas, până la disoluția dualismului, fundamental în domeniul administrației locale, legiurile următoare aducând puține schimbări în structura funcțională, majoritatea vizând doar modificări în organizarea administrativ-teritorială și în formă, atunci când a fost vizată problema maghiarizării accentuate a naționalităților de altă limbă decât cea maghiară, sau aducând câteva completări punctuale. Aceste legi de *statificare* administrativă au constatat în articolele de lege *XXXIII* din 1876, privitor la înființarea comitatelor, *XV* din 1883, referitor la finanțele comitatelor, *XXI* și *XXII* din 1886 – primul vizând administrația comitatelor și municipiilor, iar celălalt administrația comunală –, *XX* din 1901, în privința simplificării procedurilor administrative și *LI* din 1913, referitor la durata mandatelor aleșilor comitatensi.

Comitatul modern apărea drept principala unitate teritorial-administrativă, însă pe lângă cele 11 comitate medievale, legea din 1870² menținea în continuare cele cinci scaune secuiești, șapte scaune și două districte săsești, trei districte

¹ *Federațiunea*, IV, nr. 61-259/1871, Pesta, p. 1.

² Vezi textul legii în: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5448> (20.10.2014).

românești – Făgăraș, Năsăud, Chioar (Cetatea de Piatră) –, și cetățile libere regești. Toate erau legiferate ca *municipii* de-sine-stătătoare, prin intermediul cărora executivul central își exercita puterea în teritoriu, asigurând aplicarea dispozițiilor legislative și a ordinelor ministeriale până la nivelul comunelor urbane și rurale.

Municipiul comitatului (a vármegyei törvényhatóság) se gestiona autonom prin reprezentanții săi (aleși și de drept), beneficiind de personalitate juridică și stabilind legături directe cu organele centrale de la Budapesta. Comitatul avea ca subunități administrative plășile (*járás*) și comunele (*község*), unele dintre ele fiind grupate în jurul unor *notariate cercuale*. În teritoriul pe care îl administra, municipiul lua decizii în mod independent, emitea hotărâri și întocmea statute (regulamente) pe care le executa prin organismele proprii, își alegea funcționarii și își stabilea bugetul. De asemenea, transmitea forurilor inferioare ordinele și măsurile luate de administrația de stat și se mai ocupa de alte probleme de interes public sau de stat, pe care le discuta în organele sale proprii, punctele de vedere fiind comunicate Guvernului. Conform §12, municipiul se putea opune, în limitele legii, ordinelor ministeriale care aduceau atingere intereselor locale, însă numai o singură dată și cu motive bine fundamentate.

După emiterea *Articolului de lege XXXIII* din 1876, comitatul devenea și o importantă instituție politică, prin intermediul său Guvernul exercitând puterea executivă pe plan local. Prin urmare, comitatul trebuia să intermedieze ducerea la îndeplinire a ordinelor și hotărârilor administrative luate de forul executiv central, până la nivelul comunelor urbane și rurale.

Comunitatea comitatensă, împreună cu reprezentanții aleși și cei de drept, alcătuiau organul administrativ suprem al comitatului – *Comitetul* sau *Consiliul municipal (vármegyei törvényhatósági bizottság)*. Membrii eligibili ai Consiliului erau aleși pe o perioadă de șase ani, în proporție de 1 membru la 500 cetățeni³ și constituiau jumătate din numărul total.

Cealaltă jumătate era formată din membrii de drept, așa-numiții *viriliști*, care proveneau dintre cei cu o putere economică însemnată, plătitori ai unui impozit dublu decât cel mediu, aveau 24 de ani împliniți și locuiau de cel puțin doi ani pe teritoriul respectivei unități administrative. În comitatul Făgăraș numărul acestora a crescut sau scăzut ușor de-a lungul timpului, fără a se ridica, însă, la mai mult de 87. În listele refăcute în fiecare an erau prezenți numeroși români, ponderea acestora variind între 25% și 50%, dintre care majoritatea făceau parte din categoria intelectualilor.

Toți membrii *Comitetului municipalității comitatense* își exercitau atribuțiile în cadrul *Adunărilor generale* ordinare, care se convocabau în mod regulat

³ În §21 al legii din 1870 se specifica faptul că numărul total de membri nu putea fi mai mic de 120 și mai mare de 600, în funcție de populația comitatelor.

de două ori pe an – primăvara (când se prezenta activitatea și execuția bugetară pe anul anterior) și toamna (pentru stabilirea activității și bugetului următorului an) – sau a celor extraordinare. Pe lângă aceștia, existau și câțiva membri din oficiu – vicecomitele (conducătorul administrației comitatului), notarul, juristconsultul, președintele și asesorii Sedriei orfanale⁴, subprefecții de cercuri (*szolgabíró*), casierul principal, medicul primar, inginerul șef, contabilul, primarul Făgărașului ș.a. –, situație care conducea la creșterea numărului membrilor de drept⁵. Președintele adunării era comitele suprem (reprezentantul local al puterii centrale), iar în lipsă vicecomitele; în absența ambilor, oficiul cădea în sarcina primarului orașului de reședință al comitatului sau a primnotarului comitatens.

Problemele importante care urmau a fi discutate în cadrul adunărilor generale erau pregătite în prealabil de o *Comisie permanentă* (*állandó választmány*), care se putea întruni și între adunări pentru a rezolva unele probleme mai puțin însemnate ce intrau tot în atribuțiile Adunării generale. Comisia permanentă era condusă de comitele suprem și numai în absența acestuia de către vicecomite.

Spre a fi evitate conflictele de competență între instituțiile municipale și administrația centrală de la Budapesta, prin *Articolul de lege VI* din 1876⁶ au fost înființate câte un *Comitet administrativ*, format din 20 de membri, dintre care 10 erau aleși de către Adunarea generală/Congregația comitatensă din componența sa, iar ceilalți 10 erau considerați membri de drept: vicecomitele, ca președinte, primnotarul, juristconsultul prim, președintele Sedriei orfanale, medicul primar, inspectorul financiar, inspectorul școlar, procurorul, directorul Poștei și comunicațiilor, și casierul prim; toți aceștia aveau sarcina de a coordona întreaga activitate administrativă din comitat⁷. Cu toate că încă de la început le-au fost acordate acestor comitete atribuții multiple, ele vor spori și mai mult în perioada următoare, odată cu implicarea lor tot mai mare în înlesnirea consolidării puterii centrale de la Budapesta în dauna celei comitatense.

Ca prerogative ale Adunării generale, §43 al legii din 1870 îi consfințea următoarele: întocmirea statutelor (regulamentelor) comitatului; stabilirea cercurilor administrative și a celor electorale; decizii în privința construirii de drumuri și edificii publice; administrarea patrimoniului municipiului și a veniturilor incurse din imobile, taxe, impozite suplimentare, fundații etc.; întocmirea bilanțurilor cu

⁴ Sedrie orfanală=instanță administrativă constituită pentru supravegherea averii minorilor orfani și pentru rezolvarea chestiunilor de tutelă a acestora.

⁵ În genere, numărul membrilor Adunării generale a comitatului Făgăraș a variat între 150 și 200; în 1875 erau 161 de membri (*Gazeta Transilvaniei*, nr. 40/1875, p. 3), iar în septembrie 1914, cu excepția funcționarilor, figurau 87 de membri viriliști și 87 aleși (*Olteanul*, nr. 37/1914, p. 2).

⁶ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5719> (03.02.2015).

⁷ *Istoria României. Transilvania*, vol. II, Cluj-Napoca, Editura „George Barițiu”, 1997, p. 154.

cheltuieli și venituri anuale; aprobarea cheltuielilor și a muncilor obștești; stabilirea impozitului suplimentar al municipiului, pentru susținerea unor cheltuieli de interes local; contestarea unor impozite votate în prealabil de către Parlament sau a unor ordine ministeriale prin petiții înaintate Guvernului; rezolvarea apelurilor înaintate de către comunele din comitat; alegerea funcționarilor comitatensi și a comisiilor, înlocuirea *amploiaților*⁸ suspendați, reglementarea salariilor funcționarilor și a personalului auxiliar, înființarea sau desființarea unor funcții și servicii ș.a.⁹.

Vicecomitele, primul funcționar al municipalității comitatense pe care o reprezenta, conducea autonomia administrativă, în conformitate cu regulamentele în vigoare și conforme legii administrative din 1886, și administrația pe plan local. Lui i se trimiteau situații lunare, trimestriale și semestriale de către toate structurile subordonate, inclusiv de unitățile jandarmeriei și poliției, care prezentau periodic rapoarte statistice asupra stării comitatului. Pe baza acestor materiale erau întocmite dările de seamă (rapoartele) prezentate de vicecomite Comitetului municipalității comitatense.

În perioada enunțată, problematica ședințelor ordinare și extraordinare ale Adunării generale a comitatului Făgăraș a fost una extrem de densă și complexă¹⁰, ca de altfel și a celorlalte organisme de conducere, cauzată de multitudinea obiectelor de pe agenda de lucru. Pe baza dărilor de seamă și propunerilor vicecomiților și a altor funcționari superiori, erau dezbătute și rezolvate probleme demografice, sanitare, militare (în special cele care vizau situația încorporărilor în armată), politice, economice, sociale, juridice, financiare, școlare, administrative, profesionale ș.a. De asemenea, cu ocazia fiecărei ședințe erau comunicate ultimele prevederi legislative adoptate la Budapesta și se discutau adresele primite de la unități administrativ-teritoriale similare comitatului Făgăraș.

Între **problemele administrative** se regăseau înființarea sau desființarea de structuri administrative subordonate (preturi, notariate cercuale) și delimitarea teritorială a unor comune. De pildă, în Adunarea ordinară din 1 mai 1910 raportul vicecomitelui Alexandru Belle informa asupra schimbării intervenite în privința separării localităților Șinca-Nouă și Șinca-Veche, fără a fi precizat motivul, ambele devenind comune mari, cu notari proprii¹¹.

Frecvente erau și problemele legate de organizarea și desfășurarea alegerilor, întocmirea listelor electorale și, evident, contestări ale alegerilor și ale listelor electorale, respectiv ale calității de mare contribuabil pentru viriliști.

⁸ *Amploiaiat*=funcționar.

⁹ *Federațiunea*, nr. 63(531)/1871, p. 3.

¹⁰ În cele patru adunări ordinare și extraordinare din 1909, pe agendele de lucru figuraseră în total 1.320 de "cauze" (Muzeul Țării Făgărașului "Valer Literat" (în continuare, M.Ț.F.), Colecția *Document*, nr. inv. II – 2.019, p. 2).

¹¹ M.Ț.F., Colecția *Document*, nr. inv. II – 2.019, p. 1.

Alegerea funcționarilor comitatensi centrali, a celor externi sau alegerea membrilor Comitetului administrativ și a altor comisii, a încins de multe ori spiritele, în special din cauza ingerințelor permanente, dar ilegale, ale comiților supremi, care încercau să-și impună favoriții. În ședința din 25 august 1876, bunăoară, membrii români s-au simțit ofenșați de *”nerușinarea”* cu care comitele Boér Kálmán interzisese Adunării dreptul legal de a alege 10 membri din sânul său, atitudinea acestuia fiind comparată, ca gravitate, *”cu despotica sa atitudine contra întrebuițării limbei române în adunare”*¹².

În momentele de solidaritate românească, reușita în alegeri devenea extrem de facilă, însă de multe ori lipsa de coeziune a membrilor români ai Adunării generale a condus la pierderea alegerilor de funcționari sau de membri în unele comisii ale administrației locale. În decembrie 1884, un corespondent local semnala ironic o astfel de situație: *”Românii au secerat o completă învingere. Această învingere se contribue armoniei, ce s-a observat la toate ocasiunile, ce domnește între conducătorii partidei românești de aici”*. Singura comisie în care au avut câștig de cauză, dar cea mai importantă, obținând majoritatea, a fost Comisia administrativă¹³.

Au existat și situații de pactizare a românilor cu grupările maghiare din jurul comiților supremi, care au creat numeroase nemulțumiri în rândurile elitei și a populației românești¹⁴. Alteleori, au încheiat înțelegeri cu sașii făgărășeni, care au condus la victorii categorice în fața candidaților maghiari.

În fine, erau discutate și rezolvate unele chestiuni privitoare la funcționarii comitatensi (organizarea de concursuri sau numiri pentru ocuparea posturilor vacante, demiteri, transferuri, salarizare, plângeri, reclamații, anchete disciplinare etc.).

În privința activității **poliției și a jandarmeriei**, dezbaterile și deciziile aveau ca subiecte înființarea de noi posturi în Făgăraș și în unitățile administrative subordonate, starea infraționalității, transportarea unor persoane sub escortă, trimiteri în urmărire generală, stabilirea apartenenței comunale a diverselor persoane ș.a.

Aspectele **demografice** au constituit permanent un obiect important pe agendele de lucru, fiind inclus, invariabil, în dările de seamă ale vicecomiților și nu doar cu ocazia organizării recensămintelor generale; complementar, se comunica și asupra stării sanitare a anului precedent.

Dacă în ședința trimestrială a reprezentanței districtuale din 30 martie 1870 vicecăpitanul Ioan Codru-Drăgușanu raporta pe scurt asupra rezultatelor recensământului general, prezentând cifrele reieșite și sporul natural comparativ cu

¹² *Gazeta Transilvaniei*, nr. 73/1876, p. 1.

¹³ *Tribuna*, nr. 195/1884, p. 778.

¹⁴ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 144/1883, p. 1.

recensământul din 1857 (2.430 suflete), pe care-l considera modest¹⁵, de la începutul secolului al XX-lea era adus în discuție de fiecare dată fenomenul din ce în ce mai accentuat al emigrației în România și mai ales în Statele Unite. În raportul din primăvara lui 1910, vicecomitele afirma că deși de pe la finele anului 1907 emigrarea în America dădea semne de scădere, începând cu ianuarie 1910 *”iarăși a luat un avânt mai mare”*, în ciuda prevederilor restrictive ale legii de emigrare adoptate în 1909. Printre cauzele principale ale emigrării, Alexandru Belle amintea insuficiența pământului prin creșterea numărului populației, câștigurile insuficiente din muncă și promovarea emigrării prin îndemnuri de plecare spre câștiguri financiare cu mult mai mari decât în comitat. Acesta numea fenomenul ca *”emigrare provizorie”*, deoarece după ce câștigau îndeajuns cei mai mulți dintre făgărășeni și brăneni se întorceau în localitățile de origine. Mai preciza că în cursul anului 1909 fuseseră eliberate nu mai puțin de 5.405 pașapoarte, dintre care pentru America 1.373¹⁶.

Starea sănătății populației era o preocupare continuă a autorităților, care în afara primirii rapoartelor privind izbucnirea de epidemii, supervizau și supravegheau campaniile de vaccinare. Informațiile statistice se întocmeau periodic, având în vedere inclusiv personalul sanitar (medici, farmaciști și moașe comunale), studiile, retribuirea și activitatea acestora, activitățile de asistență socială etc.

În raportul menționat, vicecomitele informa asupra stării de sănătate a populației pentru anul 1909, afirmând că fusese *”mai favorabilă”* decât cea din anul anterior. Mortalitatea scăzuse cu două procente, în timp ce natalitatea înregistrase un progres de aproximativ patru procente, ceea ce reprezenta un spor demografic de 1.134 locuitori. Dintre bolile care afectaseră cel mai mult populația enumera anghina, scarlatina, tifosul, gripa, pojarul¹⁷, apoi trachoma (conjunctivita granulară), înregistrată în special la cei întorși din America, și pelagra¹⁸.

Tot în raport erau redată cifrele oficiale asupra personalului medical al comitatului – la 1910 existau 15 medici, 9 *”spițeri diplomați”*, 87 moașe *”diplomate”* și 15 moașe calificate¹⁹ –, și a situației spitalului comitatens (cel nou fusese dat în folosință în aprilie 1909). Era semnalată de vicecomite situația dificilă a spitalului care ducea mare lipsă de paturi și așternuturi, motiv pentru care multor bolnavi li se refuzase internarea. Pentru redresarea situației instituției, al cărei proprietar era comitatul, Alexandru Belle propunea Adunării contractarea unui

¹⁵ *Ibidem*, nr. 26/1870, p. 2.

¹⁶ M.Ț.F., Colecția *Document*, nr. inv. II – 2.019, pp. 15-16.

¹⁷ *Ibidem*, p. 16.

¹⁸ *Ibidem*, p. 17.

¹⁹ *Ibidem*.

împrumut de 50.000 coroane pe o perioadă de 50 de ani, care să fie rambursat prin instituirea unei taxe comitatense de 1%²⁰.

Referitor la **starea civilă**, instituțiile comitatense rezolvau problemele legate de căsătorii, de recunoașteri ale copiilor ilegitiți rezultați în urma unor căsătorii ulterioare, schimbări și mai ales maghiarizări de nume, acte privind modificările intervenite în starea civilă a cetățenilor străini rezidenți în comitat și a cetățenilor comitatului aflați în străinătate.

Chestiunile cu caracter **militar** priveau evidența incorporabililor și a rezerviștilor, cererile de scutiri și amânări de la efectuarea serviciului militar, organizarea de manevre și exerciții de tragere, încartiruirile soldaților în localitățile comitatului, lucrări de construcții și reparații ale cazarmilor ș.a. Invariabil, în rapoartele vicecomiților sau a altor funcționari superiori erau incluse situații privitoare la încorporările în armata comună sau la honvezi. De pildă, primnotarul Daniel Gramoiu specifica în raportul său către Reprezentanța districtuală din 30 martie 1870 că din districtul Făgăraș fuseseră încorporați în anul anterior 1.093 de tineri²¹.

Peste mai mult de patru decenii, în 1913, protopopul Nicolae Borzea lua cuvântul în cadrul Adunării generale de primăvară pentru a trage un semnal de alarmă asupra stării de sănătate fizică a populației comitatului, pornind de la o informație de tristă realitate din raportul vicecomitelui – anume că din 2.431 de tineri incorporabili doar 408 fuseseră găsiți apți. În final, acesta concluziona că populația de aici a degenerat fizic, ”s-a pipernicit”, deși pe vremuri aceeași ”rassă de oameni” dăduse pentru granița militară soldați buni care ”formau fala” Făgărașului. Bineînțeles, afla drept cauză a degenerării nu hrana, ci ”părăsirea și desconsiderarea legii bisericești”²².

Un subiect important pentru comitat îl constituia și prezența armatei în Garnizoana Făgăraș, care era percepută ca aducătoare de venituri – peste 100.000 de coroane anual –, iar hiatusul dintre plecarea unei unități militare și venirea alteia provoca dezechilibre economice pentru mulți meșteșugari și comercianți²³.

Cu toate că prin prevederile articolului II al legii din 1902 erau desființate **serviciul financiar și contabilitatea** municipalităților comitatense, stabilirea și aprobarea bugetelor anuale, colectarea impozitelor, stabilirea diverselor taxe și contribuții comitatense, au fost și au rămas de competența autorităților comitatelor. În cadrul Adunărilor generale de toamnă erau dezbătute și fixate bugetele anuale atât ale comitatului, cât și al fiecărei comune politice în parte. Erau frecvente momentele în care discuțiile deveneau mai aprinse în jurul bugetărilor unor domenii

²⁰ *Ibidem*, p. 18.

²¹ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 26/1870, p. 2.

²² *Olteanul*, nr. 20/1913, p. 1.

²³ M.Ț.F., *Colecția Document*, nr. inv. II – 2.019, p. 25.

de interes pentru o parte sau alta dintre membri adunării. Greutăți în stabilirea preliminarilor bugetare interveneau și atunci când Guvernul comunica diverse ordine care însemnau încărcări bugetare, dar pe care municipiul nu le putea suporta și trebuia să găsească soluții – de pildă, creșterea salariilor funcționarilor decisă în 1883²⁴.

Nici în privința stabilirii taxelor ("aruncurilor") și contribuțiilor comitatense nu era mai multă liniște. Bunăoară, în ședința extraordinară a Comisiei municipale din 11 decembrie 1882 s-au purtat aprige discuții asupra creșterii taxelor de răscumpărare pentru lucrările publice, ca urmare a unui ordin al ministrului lucrărilor publice și comunicațiilor. După ce în octombrie același an fuseseră stabilite la 90 creițari pentru o zi de lucru cu carul și 30 cu brațele, ministrul de resort a decis că sunt prea mici și trebuie crescute. Mai mulți membri români argumentând că oricum făgărășenii și brănenii au o situație materială precară, au sprijinit propunerea menținerii taxelor, care a și fost votată²⁵.

În 1910, vicecomitele raporta asupra tuturor taxelor comitatense, dintre care unele fuseseră stabilite în ultimii ani, iar celelalte de mai multă vreme (peste două decenii):

- taxa de 3% pentru fondul de clădire a Casei comitatense (terminată în 1884);
- 1% pentru fondul de pensii al funcționarilor;
- 1% pentru fondul de clădire a Spitalului comitatens;
- 3% pentru construcția căii ferate Făgăraș-Brașov (inaugurată la 6 noiembrie 1908);
- darea de drum (fixată în bani);
- darea pentru răscumpărarea lucrărilor publice (fixată în bani)²⁶.

Activitățile economice au avut, la rândul lor, o pondere însemnată în paleta problematicii instituțiilor comitatense. În privința domeniului industrial, organismele instituționale făgărășene se ocupau cu emiterea autorizațiilor solicitate de diverși întreprinzători și firme pentru deschiderea ori arendarea unor firme sau drepturi²⁷, construirea de stabilimente industriale, electrificări, cu reglementarea raporturilor față de Camera de Industrie și Comerț din Brașov, de care aparținea Făgărașul. De asemenea, aprobau autorizațiile de practicare a meseriei și raporturile dintre angajați și angajatori, supervizau activitatea societăților meșteșugărești care

²⁴ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 118/1883, p. 3.

²⁵ *Ibidem*, nr. 151/1882, pp. 2-3.

²⁶ M.Ț.F., *Colecția Document*, nr. inv. I1 – 2.019, p. 5.

²⁷ De exemplu, în ședința trimestrială a *Reprezentanței districtuale* din 30 martie 1870 s-a luat în discuție și votat în unanimitate textul unei petiții referitoare la desființarea monopolului așa-numitelor *regalii* (dreptul de crâșmărit) (*Gazeta Transilvaniei*, nr. 26/1870, p. 2).

se substituiseră breslelor în urma legiuirilor industriale de la începutul deceniului opt al secolului al XIX-lea. Relativ la comerț, autoritățile emiteau avize pentru organizarea de târguri și reglementări în privința vânzării produselor din carne și a băuturilor alcoolice.

Pentru agricultură și silvicultură, urmare legislației în domeniu, transpare interesul deosebit al autorităților pentru ameliorarea pășunilor și pentru împăduriri, dezvoltarea agriculturii și zootehniei, dar și a apiculturii și sericulturii. Amintitul raport al vicecomitelui din primăvara lui 1910 informa și despre starea recoltelor de cereale și fructe ale anului 1909, a pășunilor și fânețelor, toate fiind compromise în mare parte datorită intemperiilor de peste an – îngheț primăvara, grindină în iunie și secetă mare în iulie-august²⁸. Prezenta date și asupra stării sanitare a animalelor domestice din comitat, ca și despre situația târgurilor de animale, a abatorului din Făgăraș și a măcelăriilor rurale autorizate, fiind raportat inclusiv numărul de animale tăiate.

În privința transporturilor și comunicațiilor, erau vizate starea și repararea drumurilor publice, inclusiv necesarul de materiale, construcțiile de căi ferate, funcționarea poștei și a telegrafului, la începutul secolului al XX-lea introducerea și extinderea rețelei de telefonie, înființarea și desființarea agențiilor și oficiilor poștale. În privința celor dintâi, în raportul vicecomitelui din primăvara lui 1910 erau precizate responsabilitățile asupra drumurilor din comitat, din care reiese că 171,053 km erau în grija statului, 81,1 km în a comitatului, iar 202,30 km în seama comunelor (drumurile vicinale)²⁹.

Problematica edilitară viza construcția clădirilor de interes public (primăriei, sedii de preturi și notariate cercuale), a podurilor, a amenajărilor edilitare (trotuare, asfaltarea sau pietruirea unor străzi, amenajări de parcuri, iluminatul public) etc. În octombrie 1883, de pildă, se propunea Adunării generale contractarea unui împrumut pentru edificarea noii Case comitatense³⁰, pentru a scăpa de problema plătirii de chirii pentru instituțiile subordonate. Spre acest scop fusese preliminară suma totală de 63.000 florini, din care comitatul nu putea acoperi decât aproximativ 14.000 florini. Pentru întregirea sumei necesare, se propunea contractarea unui împrumut de 45.000 florini, care urma a fi amortizat prin introducerea unei taxe comitatense de 2% din darea regală directă a comitatului (de 218.000 florini anual)³¹.

Câțiva ani mai târziu, Congregația comitatensă din 29 martie 1889 dezbătea propunerea achiziționării de la Primăria Făgăraș a unui imobil pe seama Oficiului comitatens și a altuia pentru un spital comitatens, costul acestora urmând a fi

²⁸ M.Ț.F., Colecția *Document*, nr. inv. II – 2.019, p. 15.

²⁹ *Ibidem*, p. 23.

³⁰ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 111/1883, p. 3.

³¹ *Ibidem*.

suportat din bugetele comunelor, care oricum erau foarte încărcate cu nenumărate alte cheltuieli³². Cu ocazia edificărilor recente sau a celor mai vechi, treptat a început a fi introdusă practica asigurării imobilelor contra focului, cum se întâmpla de pildă la sfârșitul anului 1876, când a fost propusă asigurarea imobilelor destinate copiilor orfani, cu bani din fondul de rezervă al Sedriei orfanale³³.

În ceea ce privește **învățământul, biserica și cultura**, preocupările și responsabilitățile erau legate de construirea școlilor de stat sau comunale, a grădinițelor, de renovarea și întreținerea acestora, de frecvența școlară, de ajutorul de stat acordat învățătorilor de la școlile confesionale, de întregirea salariilor preoților cu ajutoare de la stat, de autorizarea organizării de spectacole muzicale, teatrale, conferințe, proiecții de filme, circuri etc. O altă îndatorire a autorităților comitatense o constituia aprobarea statutelor diverselor societăți și asociații culturale sau social-culturale.

Domeniul școlar a constituit totdeauna o problemă sensibilă a administrației făgărășene. Se întâmpla frecvent ca în momentul stabilirii bugetelor comunale comitele suprem și alți funcționari maghiari să ceară ștergerea sumelor alocate școlilor confesionale românești. Oricum, de fiecare dată era reiterată ideea lipsei de sprijin din partea autorităților pentru acestea, fiind lăsate într-o stare deplorabilă intenționat, pentru a fi înlocuite cu școli de stat, în care procesul de predare se realiza în limba maghiară.

Raportul vicecomitelui din primăvara anului 1910 indica în privința școlilor următoarea situație: un gimnaziu de stat, o școală civilă de fete și o școală de meserii în Făgăraș, 12 școli elementare de stat, 13 comunale și 86 confesionale – una romano-catolică, una reformată, trei evanghelice, 20 greco-catolice, 60 ortodoxe și una evreiască –, 7 grădinițe și 3 orfelinate (unul permanent și două de vară)³⁴.

În Adunarea generală de primăvară din 29 mai 1912, Ioan Șenchea, președintele Clubului Român Comitatens, a ținut o lungă cuvântare în care, printre altele, a abordat și problematica școlilor confesionale românești, pe care le considera supuse din partea autorităților ”*la cea mai nemiloasă prigonire*”. Dovedea afirmația cu șicanările permanente ale învățătorilor acestora, amintind în mod special cercetările disciplinare la care erau supuși, pedepsele financiare și pensionările cu sume ”*de batjocură*”. În același spirit, protopopul Nicolae Borzea condamna neaplicarea legii în acest domeniu, mai ales în privința acordării ajutorului de stat în cazul școlilor care îndeplineau normativele pentru funcționare.

³² *Ibidem*, nr. 20/1879, p. 3.

³³ *Ibidem*, nr. 100/1876-1877, p. 2.

³⁴ M.Ț.F., Colecția *Document*, nr. inv. II – 2.019, p. 22.

Dimpotrivă, afirma acesta, punându-li-se tot felul de piedici, multe dintre ele au fost închise, în locul lor fiind înființate școli comunale (de stat)³⁵.

În întreaga perioadă a regimului dualist austro-ungar, administrația comitatului s-a cantonat atât pe aplicarea politicii cercurilor guvernante maghiare în materializarea obiectivelor stabilite la nivel central, dar în mod special asupra rezolvării multitudinii de probleme locale, de natură variată. Din acest motiv, activitatea instituțiilor administrative făgărășene – implicit a funcționarilor principali ai acestora –, instituite în baza legislației adoptate de Dieta de la Budapesta, s-a derulat conform cu drepurile și responsabilitățile stipulate tot prin lege. Deciziile Adunării generale comitatense privitoare la întreaga gamă problematică, ca și dispozițiile emise de ministerele de la Budapesta, au fost puse în aplicare de către întregul aparat funcționăresc al municipiului comitatens.

Bibliografie:

Muzeul Țării Făgărașului "Valer Literat", Colecția *Document*.

Federațiunea, IV, nr. 61(259)/1871, 63(531)/1871, Pesta.

Gazeta Transilvaniei, nr. 26/1870, 40/1875, 73/1876, 100/1876-1877, 20/1879, 151/1882, 111/1883, 118/1883, 144/1883.

Olteanul, nr. 20/1913, 37/1914.

Tribuna, nr. 195/1884.

Istoria României. Transilvania, vol. II, Editura „George Barițiu”, Cluj-Napoca, 1997.

<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5448> (20.10.2014).

<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5719> (03.02.2015).

³⁵ *Olteanul*, nr. 20/1913, p. 2.